

Andrzej Jermaczek

CO POLKI I POLACY WIEDZĄ O PRZYRODZIE ORAZ SĄDZĄ O JEJ OCHRONIE?

What Poles know about nature and think about its protection?

ABSTRAKT: Praca prezentuje wyniki przeprowadzonej w roku 2018 ankiety, której celem było poznanie stanu wiedzy przyrodniczej Polaków, stosunku do przyrody oraz ich poglądów na wybrane problemy ochrony przyrody. Do analizy wykorzystano 338 ankiet, w których ankietowani odpowiadali na 20 pytań. Grupa była reprezentatywna dla ludności Polski pod względem struktury płci, wieku, miejsca zamieszkania, wykształcenia, poglądów politycznych i zarobków. Wyniki badania wskazują, że w społeczeństwie polskim znajomość przyrody, a szczególnie współczesnych problemów jej ochrony jest niezadowalająca. Realnie przebić się do świadomości społecznej mają szanse tylko te problemy ochrony przyrody, którym udaje się zaistnieć na dłużej w mediach głównego nurtu lub wzbudzić emocje, jak spór wokół powiększenia Białowieckiego Parku Narodowego. Stosunkowo zdecydowane okazały się poglądy i wyraz poparcia dla rozwoju sieci obszarów chronionych, w tym parków narodowych oraz ich skutecznej ochrony. Wykazano trwałość w świadomości społecznej niektórych stereotypów istotnych dla przyrody i jej ochrony. Wskazano, że w ochronie przyrody konieczne jest posiadanie rzetelnej wiedzy o zasadach funkcjonowania społeczeństw i współczesnych trendach ich rozwoju oraz stanie świadomości ekologicznej współobywateli.

SŁOWA KLUCZOWE: społeczne uwarunkowania ochrony przyrody, poglądy Polaków, świadomość ekologiczna, konflikty ekologiczne, poparcie dla ochrony przyrody

ABSTRACT: The paper presents the results of a survey conducted in 2018, the aim of which was to learn about the state of knowledge of nature in Poland, attitude to nature and their views on selected problems of nature conservation. 338 questionnaires were used for the analysis, in which respondents answered 20 questions. The group was representative for the Polish population in terms of gender structure, age, place of residence, education, political views and earnings. The results of the study indicate that in Polish society knowledge of nature and especially of contemporary problems of its protection is unsatisfactory. Only the nature conservation problems that can be successfully resumed in the mainstream media or excite emotions, like the dispute over the enlargement of the Białowieża National Park, have a chance to break into the social consciousness. The views and expression of support for the development of a network of protected areas, including national parks and their effective protection, have been relatively strong determined. Durability in the social awareness of some stereotypes relevant to nature and its protection has been demonstrated. It was pointed out that in nature conservation it is necessary to have reliable knowledge about the rules of functioning of societies, contemporary trends of their development and the state of ecological awareness of fellow citizens.

KEY WORDS: social determinants of nature protection, views of Poles, ecological awareness, ecological conflicts, support for nature protection

Wstęp

W teorii ochrony przyrody dominuje narracja o jej biologicznych podstawach – funkcjonowaniu populacji i ekosystemów, zależnościach między gatunkami, przyczynach wymierania jednych populacji i ekspansji innych oraz sposobach zapobiegania niekorzystnym zmianom. Aspekty te są przedmiotem wielu badań i analiz, a dotycząca ich literatura jest bogata (por. Pulin 2005). Znacznie rzadziej natomiast bada się drugi, nie mniej ważny aspekt zagadnienia – uwarunkowania społeczne. Tymczasem właśnie brak społecznej akceptacji, wynikający z konsumpcyjnych postaw społeczeństwa, a także niska świadomość, szczególnie decydentów i zarządców terenu, coraz częściej przesądza o fiasku najlepiej nawet zaplanowanych działań ochronnych. Wydaje się, że ta właśnie składowa wiedzy o ochronie przyrody była i jest zaniedbywana, a od niej coraz bardziej zależy, czy uda się skutecznie przyrodę chronić.

Społeczne uwarunkowania ochrony przyrody były przedmiotem sesji Klubu Przyrodników w roku 2002, materiały z niej zostały opublikowane w zeszycie 4/2002 Przeglądu Przyrodniczego (Jermaczek-Sitak 2014, Nowak i Mysłajek 2002, Rancew-Sikora 2002b i inni). Co najmniej od kilkunastu lat stanowią też one w Polsce przedmiot regularnych badań socjologicznych. Jednak jeśli prowadzone są analizy dotyczące poglądów lub postaw Polaków, dotyczą one bądź szerszej pojętego środowiska i jego ochrony (Gliński 1998, CBOS 2006, 2008, 2011), bądź zagadnień szczegółowych, środowiska społecznego obiektów chronionych, sytuacji konfliktowych itp. (Pawlaczyk 1995, Gliński 2001, Rancew-Sikora 2002a, b, Jermaczek 2010, Niedziałkowski 2016, Łoboda et al. 2017, Kantar-Public 2018). Jedynym badaniem dotyczącym szerokiego spektrum zagadnień ochrony przyrody o zakresie przestrzennym obejmującym cały kraj było wykonane w roku 2010 badanie wiedzy i postaw Polaków wobec przyrody oraz idei jej ochrony na próbie tysiąca Polaków w wieku ponad 15 lat przeprowadzone przez Centrum Badań Marketingowych Test (CBMTest) w ramach

kampanii pTAK (Zyśk i Karczewski 2010). W roku 2007 szeroko zakrojone, oparte na próbie ponad 25 tys. respondentów, badania na temat postrzegania przez Europejczyków pojęcia bioróżnorodności i stosunku do jego ochrony, przeprowadził Instytut Gallupa (Gallup Organization 2007). Objęły one także próbę 1005 respondentów z Polski.

W literaturze ochrony przyrody istnieje cały nurt „stakeholders management”, a w jego ramach bada się także postawy społeczne i proponuje skuteczne sposoby wpływania na nie. Podejście to prezentuje między innymi przetłumaczony na język polski klasyczny podręcznik planowania ochrony przyrody Iddle i Bines’a (2004), a także obszerna literatura teoretyczna (Grodzińska-Jurczak i Cent 2010, Cent et al. 2014, Kamal et al. 2014, 2015, Blicharska et al. 2016, Pietrzyk-Kaszyńska et al. 2016, Niedziałkowski et al. 2018 i inne), w większości anglojęzyczna. Pierwszą próbą szerokiego uwzględniania w praktyce „kontekstu społecznego” były w Polsce działania związane z wdrażaniem ochrony sieci Natura 2000 (Bernacka et al. 2004, Dubel et al. 2016). Znamienne jednak, że doświadczenia zebrane podczas kilku tysięcy warsztatów przeprowadzonych podczas akcji opracowywania planów zadań ochronnych obszarów Natura 2000, opartej na tworzeniu „zespołów lokalnej współpracy” i pracy warsztatowej, poza krótkim omówieniem (Balcerzak et al. 2015) nie zostały w żaden systematyczny sposób podsumowane, ani wykorzystane w szerszym niż lokalny aspekcie.

Podstawy naukowe ochrony przyrody wywodzą się z pogranicza nauk biologicznych, jednak jedno z kluczowych pytań, od którego pochodzi wiele zagadnień szczegółowych, wywodzi się z nauk społecznych. Brzmi ono – po co chronić przyrodę? Dominującą do niedawna odpowiedzią było: „dla niej samej”. Podstawy ochrony przyrody opierały się na biocentryzmie (Soulé 1985), czyli nadrzędności potrzeb ogółu przyrody nad ludzkimi. Poglądy antropocentryczne postrzegane były jako wypaczenie zasadniczego paradygmatu i zasad, jakimi powinniśmy się kierować chroniąc przyrodę. Obecnie z fundamentem ufundowanym na biocentryzmie zaczyna konku-

rować podejście antropocentryczne (Miller et al. 2011, Kareiva i Marvier 2012), stawiające wprost interes człowieka jako istotny, jeśli nie najistotniejszy czynnik decydujący o podejmowaniu ochrony przyrody i jej kierunkach (por. Witkowski 2017). Podejście to bezpośrednio lub pośrednio trafia na podatny grunt oczekiwań społecznych znajdując odzwierciedlenie w poglądach i dążeniach. Prawdopodobnie zresztą jest ono właśnie tych oczekiwań, poglądów i dążeń emanacją. Bo, niezależnie od sporów naukowych, takie zjawiska, jak zmiana paradygmatu postrzegania przyrody, przyczyn, celów i zasad jej ochrony oraz społecznych potrzeb w tym zakresie, niewątpliwie zachodzą i są bardzo dynamiczne. Coraz trudniej chronić przyrodę bez akceptacji społecznej, coraz trudniej też o tę akceptację zabiegać w sytuacji zaniku zaufania i odpowiedzialności społecznej oraz lawinowego wzrostu postaw konsumpcyjnych i roszczeniowych, za którymi to procesami praktyka ochrony przyrody wydaje się nie nadążać (por. Jermaczek 2013). Presja wywierana na przyrodę na skutek rosnących aspiracji konsumpcyjnych społeczeństw oraz coraz większych możliwości technicznych ich realizacji kosztem środowiska przyrodniczego, powoduje konieczność intensyfikacji badań społecznych aspektów ochrony przyrody, ukierunkowanych na poszukiwanie coraz skuteczniejszych sposobów działania.

Niniejsza praca powstała w reakcji na niedosyt informacji o tym, w jaki sposób polskie społeczeństwo postrzega przyrodę, co wie o jej ochronie i najważniejszych, dotyczących jej problemach, oraz jaki ma do nich stosunek.

Metoda badań

W okresie od połowy stycznia do połowy marca 2018 przeprowadzono ankietę, której celem było poznanie stanu wiedzy przyrodniczej Polaków, stosunku do przyrody oraz ich poglądów na wybrane problemy ochrony przyrody. Ankietowani pochodzili z całej Polski, jednak z pewną nadreprezentatywnością województw zachodnich i cen-

tralnych, z których pochodziło około 2/3 ankiet. Ankieta składała się z 31 zasadniczych i 2 dodatkowych pytań zebranych na jednej stronie A4 (ryc. 1), na które należało odpowiedzieć zakreślając odpowiedzi. Pierwsze 11 pytań miało charakter metryczkowy, ich celem była identyfikacja przynależności badanego do określonych grup, przy czym 7 było kluczowe dla oceny reprezentatywności próby. Większość pytań jednoznacznie wymagała wyboru jednej odpowiedzi, kilka dawało możliwość zakreślenia więcej niż jednej. Dla części pytań dopuszczono odpowiedź „nie wiem”, jednak dla wielu, szczególnie tych nie wymagających specjalistycznej wiedzy, nie przewidziano takiej odpowiedzi, świadomie stawiając ankietowanego w roli decydenta, który nie może uchylić się od wyboru. Niezależnie od tego w odniesieniu do prawie każdego z pytań kilka procent ankietowanych nie zaznaczyło żadnej odpowiedzi.

W pierwszym okresie, do uzyskania ok. 2/3 założonej liczby ankiet, dane zbierano ankietując osobiście przypadkowe osoby lub prosząc różne osoby (około 20, z całej Polski) o przeprowadzenie ankiet, najlepiej wśród nieznanym sobie osób. Po tym okresie podsumowano wstępnie dane dotyczące struktury społecznej ankietowanych i zaczęto zbierać dane w sposób ukierunkowany, aby dla analizowanej próby uzyskać reprezentatywność (strukturę społeczną grupy możliwie zbliżoną do średniej krajowej) pod względem 6 parametrów – płci, wieku, miejsca zamieszkania, wykształcenia, poglądów politycznych i zarobków. Jako czynnik minimalizujący subiektywny wpływ osób ankietujących na wynik badania (dobór osób badanych), wykorzystano odpowiedź na pytanie: **Czy znasz kogoś kto zajmuje się ochroną przyrody?** na które „nie” odpowiedziało 239 ankietowanych, „z widzenia” – 99, „osobiście” – 132, a „sam/sama się zajmuję” – 30. Ankietę z dwóch ostatnich grup (ogółem 32,4%) odrzucono, wykorzystując tylko do celów porównawczych, do analizy na potrzeby tego opracowania kwalifikując 338 ankiet (67,6%), w których ankietowani nie byli przyrodnikami ani ich znajomymi.

Wypełnij ankietę w ciągu nie więcej niż 20 minut, bez udziału innych osób, nie zaglądnij do książek, internetu itd. Przekreśl krzyżykiem kwadraty przy odpowiedziach, które Ciebie dotyczą lub wypowiedzi z którymi się zgadzasz.

Płeć: mężczyzna kobieta **Wiek:** do 20 lat 20 – 40 lat 40 – 60 lat ponad 60 lat

Wykształcenie: podstawowe (lub uczeń) średnie wyższe **Miejsce zamieszkania:** wieś miasto

Czy (jeśli pracujesz i podasz) Twój miesięczny dochód to: poniżej 2000 2000–5000 powyżej 5000

Czy swoje poglądy określiłabyś/określiłbyś jako: lewicowe prawicowe centrowe nie wiem

Ile godzin dziennie spędzasz w internecie? nie używam internetu mniej niż 1 1 – 3 powyżej 3

Czy oglądasz filmy przyrodnicze? nie rzadziej niż raz w miesiącu częściej niż raz w miesiącu

Czy masz ogród? nie mały duży **Czy jeździsz rowerem?** nie czasem często

Czy znasz kogoś kto zajmuje się ochroną przyrody? nie osobiście z widzenia sam/sama się zajmuję

Czy w którymś z tych miejsc bywasz co najmniej raz w miesiącu? w lesie na łące na polu w parku

Czy byłaś/byłeś kiedyś w parku narodowym, jeśli tak to w ilu? nie w 1 lub 2 w 3 – 5 więcej

Czy słyszałaś/słyszałeś o obszarach Natura 2000? tak nie **czy to rodzaj rezerwatu?** tak nie

Czy widziałaś/widzieliście kiedyś na wolności: bociana łabędzia żurawia kormorana dropia

Czy widziałaś/widzieliście kiedyś na wolności: sarnę jelenia dziką łosia żubra bobra żmiję

Czy potrafisz wymienić nazwę jakiegoś rezerwatu? nie tak jeśli tak to wymień

Czy dolina Rospudy to przede wszystkim: torfowiska lasy łąki nie wiem

Czy uważasz, że cała Puszcza Białowieska powinna być parkiem narodowym? tak nie nie wiem

Jaką część Polski powinny zajmować parki narodowe i rezerwaty? mniej niż 1% 1-5% ponad 5%

Czy gdyby turystyka zagrażała przyrodzie parku narodowego należy ją ograniczyć? tak nie nie wiem

Czy w polityce państwa powinno się dążyć do: wzrostu liczby ludności zmniejszenia liczby ludności

Czy chciałabyś/chciałabyś żeby w lesie do którego chodzisz żyły: żubry żmije wilki niedźwiedzie

Czy jeśli dziki roznoszą afrykański pomór świń trzeba je wystrzelać także w parkach narodowych? tak nie

Czy gdyby bociany roznosiły pomór drobiu byłabyś/byłabyś za ograniczeniem ich liczebności? tak nie

Czy w parkach narodowych powinno się wycinać drzewa? nie stare i chore zagrażające turystom

Czy stan ochrony przyrody w Polsce oceniasz jako: zły dostateczny dobry bardzo dobry

Jaką część rzek można w Polsce wyłączyć z regulacji i pozostawić samym sobie? do 5% 5-20% więcej

Czy jesteś za tym, żeby: rozebrać tamę we Włocławku zbudować na Wiśle 7 nowych tam nie wiem

Czy jesteś za stopniowym ograniczaniem polowań na ptaki? tak nie nie wiem

Czy powinno się tworzyć w Polsce chronione obszary dzikie, na które ludzie nie mieliby wstępu? tak nie

Ryc. 1. Oryginał ankiety wykorzystanej w badaniu.

Fig. 1 The original of the questionnaire used in the study.

W tej grupie, zakwalifikowanej do dalszych analiz, 52,8% stanowiły kobiety, 47,2% mężczyźni (wg GUS 2017 w kraju 51,7/48,3%). Pod względem wieku 29,5% stanowiły osoby w grupie do 20 lat (w praktyce w przedziale od 13 do 20 lat), 30,2% w grupie 20-40 lat, 24% osoby w grupie 40-60 lat, a 16,3% w grupie ponad 60 lat (odpowiednio w kraju w roku 2016 21,4/30,1/26,9/21,6%). Zamieszkałi na wsi stanowili 39,4% ankietowanych, w mieście 60,6% (w kraju 39,8/60,2%, GUS 2017). Pod względem wykształcenia dominowały osoby z wykształceniem podstawowym lub zawodowym (40,4%), ankietowani z wykształceniem średnim stanowili 37,2%, z wyższym 22,4% (w kraju, wg GUS 2017, wśród ludności w wieku ponad 13 lat, odpowiednio 42,6/32,1/25,3%). Swoje poglądy polityczne 14,4% określiło jako lewicowe, 18,0% prawicowe, 22,5% jako centrowe, natomiast 45,1% nie potrafiła ich określić (wg CBOS 2015, w kraju z roku 2015 odpowiednio 14/31/31/23%). Pod względem zarobków 40,7% stanowili zarabiający do 2000 zł miesięcznie, 50,3% zarabiający 2000 do 5000 zł, a 9,0% zarabiający więcej (na podstawie danych GUS 2017 ok. 39,3%/49,8%/10,9%). Na podstawie powyższych porównań stwierdzono, że próba była wystarczająco reprezentatywna dla wnioskowania o poglądach i przekonaniach ogółu społeczeństwa. Kilka dodatkowych pytań, głównie o sposób spędzania wolnego czasu, miało charakter pomocniczy i nie było w tym opracowaniu analizowane.

Wyniki

Na sąsiedniej stronie zestawiono strukturę procentową uzyskanych w badaniu odpowiedzi na 20 zasadniczych pytań ankiety. Punkty procentowe uzyskano dzieląc liczbę osób, które zakresliły daną odpowiedź przez ogólną liczbę uczestniczących w badaniu (338 osób), przy czym nie zawsze suma ta daje 100%, gdyż w odniesieniu do każdego z pytań istniała mniejsza lub większa grupa ankietowanych, która nie zaznaczyła żadnej

odpowiedzi. Dotyczyło to także sytuacji gdy do wyboru była odpowiedź „nie wiem”. W przypadku części pytań (1, 4, 5, 12, 15) była możliwość zakreslenia kilku odpowiedzi. Dla ułatwienia odniesień w tekście omówienia wyników oraz dalszej dyskusji pytania ponumerowano od 1 do 20.

W analizie omówiono także wybrane zależności z cechami respondenta (poglądami politycznymi lub z wiekiem). Są to jednak jedynie wybrane przykłady. Z uwagi na ograniczoną objętość artykułu nie omawiano wszystkich możliwych zależności. Materiał będzie jeszcze przedmiotem innych, ukierunkowanych na interpretację wybranych zależności analiz.

Pierwsza grupa pytań (pytania 1, 2, 4, 5) dotyczyła kontaktów z przyrodą, ich sposobów i częstotliwości oraz wiedzy o ochronie przyrody. Okazało się, że najczęściej odwiedzianym przez Polaków typem środowisk są parki (55,3% bywa w nich co najmniej raz w miesiącu), na drugim miejscu są lasy, natomiast na polu i łące regularnie bywa ¼ ankietowanych. Tylko 2,4% ankietowanych nie wskazało żadnej odpowiedzi na to pytanie. Zdecydowana większość ankietowanych widziała na wolności sarnę, jelenia, dziką, bociana i łabędzia, większość zakresliła także żurawia i, co zaskakujące, żmiję. Stosunkowo dużo zadeklarowało też znajomość bobra, prawdopodobnie uznając za obserwację gatunku widziane zgryzy lub inne ślady występowania. Mniej osób przyznaje się do obserwacji kormorana, jeszcze mniej łosia i żubra, choć i tak bliski 20% udział procentowy należy uznać za wysoki. Spośród ankietowanych prawie 90% odwiedziło jakiś park narodowy, tylko 10,9% nigdy nie było w żadnym parku, najwięcej było w jednym lub dwóch, nieco mniej w 3 - 5, natomiast 9,8% odwiedziło więcej niż 5 parków.

Trzy pytania (3, 6, 7) dotyczyły znajomości i wiedzy o obszarach chronionych. Aż 68,2% badanych zadeklarowało, że słyszało o obszarach Natura 2000, natomiast 29,9% nigdy o nich nie słyszało. Deklaracja ta nie przekłada się jednak na konkretną wiedzę o tej formie ochrony, aż 50,3% wszystkich ankietowanych było bowiem przekonanych,

1. **Czy w którymś z tych miejsc bywasz co najmniej raz w miesiącu?**
w lesie 47,3% na łące 24,2% na polu 27,8% w parku 55,3%
2. **Czy byłeś/byłaś kiedyś w parku narodowym, jeśli tak to w ilu?**
nie 10,9% w 1 lub 2 47,3% w 3 – 5 31,6% więcej 9,8%
3. **Czy słyszałaś/słyszałeś o obszarach Natura 2000?**
tak 68,2% nie 29,9% **czy to rodzaj rezerwatu?** tak 50,3% nie 28,1%
4. **Czy widziałaś/widziałeś kiedyś na wolności:**
bociana 98,5% łabędzia 92,0% żurawia 59,4% kormorana 26,9% dropia 3,0%
5. **Czy widziałeś/widziałaś kiedyś na wolności:**
sarnę 97,3% jelenia 79,0% dzika 77,2% łosia 19,2% zebra 19,5%
bobra 36,4% zmię 52,1%
6. **Czy potrafisz wymienić nazwę jakiegoś rezerwatu?**
nie 58,3% tak 37,3% jeśli tak to wymień 24,4% **prawidłowych odpowiedzi**
7. **Czy dolina Rospudy to przede wszystkim:**
torfowiska 29,2% lasy 16,0% łąki 9,8% nie wiem 52,1%
8. **Czy uważasz, że cała Puszcza Białowieska powinna być parkiem narodowym?**
tak 72,5% nie 7,1% nie wiem 19,8%
9. **Jaką część Polski powinny zajmować parki narodowe i rezerwaty?**
mniej niż 1% 6,8% 1-5% 41,1% ponad 5% 50%
10. **Czy gdyby turystyka zagrażała przyrodzie parku narodowego należy ją ograniczyć?**
tak 76,4% nie 12,4% nie wiem 10,9%
11. **Czy w polityce państwa powinno się dążyć do:**
wzrostu liczby ludności 78,4% zmniejszenia liczby ludności 16,3%
12. **Czy chciałbyś/chciałabyś żeby w lesie do którego chodzisz żyły:**
żubry 64,5% zmię 16,9% wilki 35,8% niedźwiedzie 30,2%
13. **Czy jeśli dziki roznoszą afrykański pomór świni trzeba je wystrzelać także w parkach narodowych?**
tak 40,2% nie 56,5%
14. **Czy gdyby bociany roznosiły pomór drobiu byłbyś/byłabyś za ograniczeniem ich liczebności?**
tak 51,5% nie 45,5%
15. **Czy w parkach narodowych powinno się wycinać drzewa?**
nie 46,7% stare i chore 39,3% zagrażające turystom 19,2%
16. **Czy stan ochrony przyrody w Polsce oceniasz jako:**
zły 18,6% dostateczny 46,7% dobry 32,2% bardzo dobry 1,5%
17. **Jaką część rzek można w Polsce wyłączyć z regulacji i pozostawić samym sobie?**
do 5% 63,0% 5-20% 22,8% więcej 9,8%
18. **Czy jesteś za tym, żeby:**
rozebrać tamę we Włocławku 4,1% zbudować na Wiśle 7 nowych tam 10,9% nie wiem 82,5%
19. **Czy jesteś za stopniowym ograniczaniem polowań na ptaki?**
tak 66,2% nie 14,5% nie wiem 18,6%
20. **Czy powinno się tworzyć w Polsce chronione obszary dzikie, na które ludzie nie mieliby wstępu?**
tak 76,6% nie 21,9%

że jest to rodzaj rezerwatu, a tylko 28,1% prawidłowo zakreśliło odpowiedź „nie”. Zaledwie 37,3% osób deklaruje, że potrafi wymienić nazwę jakiegokolwiek rezerwatu, ale tylko 24,4% potrafi ją rzeczywiście prawidłowo podać. Zaledwie 29,2% wybrało odpowiedź, że Dolina Rospudy to przede wszystkim torfowiska, aż 51,1% zadeklarowało, że nie wie.

Stosunkowo zdecydowane okazały się poglądy i wyraz poparcia dla rozwoju sieci obszarów chronionych, w tym parków narodowych oraz ich skutecznej ochrony (pytania 8, 9, 13, 15, 20). Ponad ¾ ankietowanych uważa, że powinno się w Polsce tworzyć obszary dzikie, na które ludzie nie mieliby wstępu. Dokładnie połowa ankietowanych deklaruje, że parki narodowe powinny w Polsce zajmować ponad 5% powierzchni kraju (a więc co najmniej pięciokrotnie więcej niż obecnie!), 41,1% opowiedziało się za przedziałem 1-5%, a tylko 6,8% za wielkością poniżej 1% powierzchni kraju. Aż 72,5% ankietowanych uważa, że cała Puszcza Białowieska powinna być parkiem narodowym, 7,1% jest przeciwnego zdania, a 19,8% nie ma zdania na ten temat. Analiza poparcia dla idei powiększenia BPN w zależności od poglądów politycznych wskazuje, że spośród osób deklarujących poglądy lewicowe za powiększeniem Parku opowiadało się 79,2%, spośród osób o poglądach prawicowych 64,7%. Ponad ¾ ankietowanych deklaruje, że gdyby turystyka zagrażała przyrodzie parku narodowego to należy ją ograniczyć. Ponad połowa ankietowanych jest przeciw strzelaniu do dzików na terenie parków narodowych, nawet w sytuacjach zagrożenia ASF. Nieco mniej niż połowa uważa, że na terenie parków narodowych nie należy wycinać drzew, także starych i chorych oraz zagrażających turystom.

Większość (66,2%) była za stopniowym ograniczaniem polowań na ptaki (pytanie 19). Jednocześnie jednak połowa ankietowanych (51,5%) poparłaby „ograniczenie liczebności” bocianów, gdyby roznosiły one pomór drobiu (pytanie 14).

Aż 78,4% zadeklarowało, że w polityce państwa powinno się dążyć do wzrostu, a nie

spadku liczby ludności (pytanie 11). Tu również dało się zauważyć spore różnice między osobami o poglądach prawicowych (93,2% opowiada się za wzrostem), a lewicowych (56,4%).

Na niektóre pytania większość ankietowanych, jeśli miała taką możliwość, nie odpowiedziała, prawdopodobnie nie mając wystarczającej (lub jakiegokolwiek) wiedzy o problemie. Aż 82,5% wybrało odpowiedź „nie wiem” na pytanie czy należałoby rozebrać tamę we Włocławku (co jest postulatem popularnym w kręgach przyrodniczych), czy zbudować na Wiśle 7 nowych (co od jakiegoś czasu propaguje rząd). Tylko 4,1% było za rozbiórką, a 10,9% za budową kaskady nowych piętrzeń.

W odpowiedziach na pytanie o akceptację dla rezygnacji z regulacji rzek, zaledwie 9,8% deklaruje, że ponad 20% rzek można by w Polsce wyłączyć spod regulacji i pozostawić samym sobie, większość 63,0% byłaby skłonna oddać naturze mniej niż 5%.

Badanie deklarowanego stosunku do gatunków mniej lub bardziej teoretycznie zagrażających człowiekowi (pytanie 12) wskazuje, że najwięcej osób chciałoby, żeby w ich otoczeniu żyły żubry, znacznie mniej wilki, niedźwiedzie, a najmniej - żmije. Głębsza analiza danych wskazuje, że większą tolerancją w stosunku do wszystkich gatunków zwierząt (o około 4 do 20 punktów procentowych) cechowali się mężczyźni, a także (za wyjątkiem żubrów) osoby starsze. W przypadku grupy poza próbą podstawową, deklarującej się jako przyrodniczy, stopień tolerancji kształtował się na poziomie od 58% w przypadku niedźwiedzia do 80% w przypadku żubra. Największą dysproporcję zanotowano w odniesieniu do żmii, gdzie w swoim otoczeniu chciałoby ją widzieć ponad 70% „przyrodników”, a tylko 16,9% osób z grupy zasadniczej.

Pod względem oceny stanu ochrony przyrody w Polsce (pytanie 16) 18,6% ankietowanych ocenia go jako zły, 46,7% jako dostateczny, 32,2% jako dobry, a 1,5% jako bardzo dobry. Dla porównania w grupie „przyrodników” odpowiednie oceny stanowiły 26,6%, 56,8%, 16,6% i 0%. W obu grupach zdecydowanie dominuje ocena dostateczna.

Dyskusja

Wyniki uzyskane w badaniu nakreślają obraz świadomości ankietowanych i ich postaw wobec przyrody. Odpowiedzi na pytania pierwszej grupy (pytania 1, 2, 4, 5) potwierdzają tezę, że społeczeństwo polskie nie jest (jeszcze) oderwane od dzikiej przyrody. Większość bywa przynajmniej raz w miesiącu w którymś z dominujących typów naturalnych bądź półnaturalnych ekosystemów, choć najczęściej odwiedzanym spośród nich, z uwagi na miejsce zamieszkania większości populacji, są parki. Ogromna większość miała okazję obserwować pospolite gatunki ptaków lub ssaków, 20 – 50% badanych zetknęło się także z gatunkami rzadkimi, możliwymi do obserwacji głównie w siedliskach przyrodniczo cennych (żuraw, bóbr, łoś, żmija). Pozytywnym zjawiskiem z punktu widzenia uspołecznienia ochrony przyrody jest też niewątpliwie znaczna frekwencja w parkach narodowych. Pamiętać jednak należy, że część odpowiedzi na pytania dotyczące tego zakresu odnosi się nie tylko do teraźniejszości, ale także do przeszłości, opierając się na całym doświadczeniu życiowym ankietowanych.

Faktem bezspornym jest natomiast niezadowalająca znajomość podstaw i współczesnych problemów ochrony przyrody. Świadczą o tym słabe wyniki odpowiedzi na pytania o rezerwy przyrody, sieć Natura 2000 czy kluczowy typ ekosystemu Doliny Rospudy (pytania 3, 6, 7). Tymczasem rezerwy przyrody to jedna z najstarszych i powszechnie obecnych form ochrony przyrody, funkcjonowanie sieci Natura 2000 od kilkunastu lat jest przedmiotem intensywnych działań informacyjnych i konsultacyjnych, a konflikt w dolinie Rospudy był szeroko komentowany w mediach. Jedną z głównych przyczyn zjawiska upatrywać można w rosnącej powierzchowności przekazu treści docierających do odbiorcy w coraz większym natłoku informacji, niemożliwych do segregacji i rzetelnej weryfikacji. Podobne wnioski wypływają z badań innych autorów, np. Zysk i Karczewski (2010) wskazują, że większość badanych osób nie

znała znaczenia słowa bioróżnorodność, tylko nieliczni potrafili wymienić 5 parków narodowych, a 25% twierdziło, że nietoperz jest ptakiem podobnym do sowy. Aż 62% nie słyszało o sieci Natura 2000, kolejne 16% deklarowało, że słyszało, ale nic o niej nie wie. W badaniach Eurobarometru (Gallup Organization 2007) okazało się, że zaledwie 35% Europejczyków (28% Polaków) uważa, że wie co oznacza słowo bioróżnorodność, natomiast 80,4% (ale tylko 56,5% Polaków) nie słyszało nigdy (rok 2007) o sieci Natura 2000. Warto tu jednak zauważyć, że w roku 2018 (niniejsze badania) odsetek ten w odniesieniu do Polaków spadł do 29,9%.

Niewystarczająca wiedza nie jest natomiast przeszkodą w deklarowaniu przez większość ankietowanych w badaniu poparcia dla działań ochronnych i inicjatyw z zakresu ochrony przyrody, np. rozwoju sieci obszarów chronionych, w tym parków narodowych, czy skutecznego wdrażania ochrony. Podobnie w badaniu Eurobarometru 67,6% Europejczyków oraz 53,3% Polaków twierdziło, że podejmuje czynne działania w celu ochrony bioróżnorodności, a połowa z nich deklarowała gotowość ich intensyfikacji (Gallup Organization 2007).

Zasadą wydaje się, że szanse na zaistnienie w świadomości społecznej mają przede wszystkim te problemy ochrony przyrody, którym udaje się zaistnieć na dłużej w mediach głównego nurtu, a przede wszystkim rozpalić emocje. Dobrym przykładem jest spór wokół powiększenia Białowieskiego Parku Narodowego, stanowiący jeden z wiodących konfliktów społecznych ostatnich lat (Wesołowski et al. 2016, Witkowski 2017). Jest to jeden z nielicznych tematów z zakresu ochrony przyrody, które przedostały się do mediów i świadomości społecznej. W efekcie ponad 80% ankietowanych w badaniu wyraziła zdanie na ten temat, a zdecydowana większość z nich opowiedziała się za powiększeniem Parku. Bardzo podobne do uzyskanych w tym opracowaniu wyniki prezentuje na podstawie reprezentatywnej ankiety telefonicznej Kantar Public (2018). Zdecydowana większość przebadanych osób (84%) opowiedziała się

za utworzeniem parku narodowego na terenie całej Puszczy Białowieskiej, a tylko 7% było temu przeciwnych. Skutkiem ubocznym upowszechnienia konfliktu o Puszcę Białowieską jest prawdopodobnie wyrażone w ankiecie wysokie poparcie dla rozwoju sieci parków narodowych w ogóle (pytanie 9), a także poparcie dla utrzymania wysokiego statusu ochrony parków narodowych (pytania 10, 13, 15) czy dla idei rezygnacji z polowań na ptaki (pytanie 19). Zysk i Karczewski (2010) wykazali jednak, że Polacy nieracjonalnie postrzegają stan ochrony przyrody w Polsce i są przekonani, że w tym względzie wyróżniamy się na tle innych krajów – same tylko nasze parki narodowe, w przeświadczeniu większości respondentów, miałyby zajmować 14% powierzchni kraju (!). Z podobnych, nieracjonalnych przekonań wynikać może wysoka ocena stanu ochrony przyrody w Polsce (pytanie 16), gdzie tylko 18,6% ocenia go jako zły, a 33,7%, dwukrotnie więcej niż w kontrolnej, prawdopodobnie lepiej zorientowanej w realiach, grupie „przyrodników”, ocenia go jako dobry lub bardzo dobry.

Jednocześnie problemy z punktu widzenia specjalistów kluczowe dla ochrony przyrody, jak propozycje udrożnienia Wisły jako alternatywa dla jej dalszej zabudowy hydrotechnicznej (pytanie 18), praktycznie w świadomości ogółu społeczeństwa nie funkcjonują. Wskazuje to na pilną potrzebę skuteczniejszego komunikowania się ze społeczeństwem w kluczowych dla ochrony przyrody sprawach.

O emocjonalnych, a nie racjonalnych, przesłankach deklarowanych postaw świadczą też może pytanie o gatunki zwierząt chętnie widziane w otoczeniu (pytanie 12), gdzie żmija jest gatunkiem mniej chętnie widzianym niż groźniejszy od niej w rzeczywistości niedźwiedź. Podobne wyniki uzyskała Jermaczek-Sitak (2014) ankietując internautów pod kątem akceptacji „dzikości” jako wartości przyrody. Na poziomie ogólnych deklaracji „dzikość” była dla respondentów czymś pozytywnym, budzącym dobre skojarzenia, jednak po przejściu

do konkretnych deklaracji, nawet zupełnie niegroźne dzikie zwierzęta, jak łosć czy bóbr nie były przez respondentów tego badania mile widziane w odległości mniejszej niż kilkanaście km od miejsca ich zamieszkania. Podobnie wśród ankietowanych w niniejszym opracowaniu wartość dzikiej przyrody i potrzeba jej ochrony były dość łatwo akceptowane na poziomie teoretycznym (pytanie 20), jednak przez znaczną część pytanym postrzegane jako coś obcego, dalekiego i niebezpiecznego. Takiej struktury odpowiedzi można oczekiwać w kontekście faktu, że w lesie co najmniej raz w miesiącu bywa nieco mniej niż połowa badanych i jednocześnie znaczna ich część mieszka w miastach, gdzie odległość do lasu i żyjących w nim „niebezpiecznych zwierząt” jest znaczna.

Jako niepokojące można interpretować zjawisko zgody na rezygnację z ochrony przyrody w sytuacji kiedy może ona kolidować z ważnym w ocenie badanego interesem gospodarczym. Za przykład służyć może pytanie dotyczące bocianów (pytanie 14). Na ograniczenie ich liczebności, pod presją możliwości zmniejszenia podaży drobiu, wyraziłaby zgodę połowa ankietowanych, mimo, że bocian to gatunek chroniony, charakterystyczny i do niedawna powszechnie uważany za symbol polskiej przyrody (por. Kaługa 2002). Podobnie znaczna grupa respondentów, choć nie większość, w sytuacji zagrożenia bezpieczeństwa lub interesów człowieka zgodziłaby się na rezygnację z części zasad ochrony obowiązujących w parkach narodowych – najwyższej formie ochrony przyrody (pytania 13, 15). Patrząc jednak na ten sam problem od drugiej strony można zauważyć, że jednak prawie połowa badanych nie zgodziłaby się na redukcję liczebności bocianów, a większość na ograniczenie ochrony parków narodowych.

Godna uwagi jest jednocześnie trwałość w świadomości społecznej niektórych stereotypów. Dobrym przykładem jest tu powszechne przekonanie o konieczności regulacji i utrzymywania rzek i bardzo niski stopień poparcia dla pozostawienia samym

sobie ich znaczącej części (pytanie 17), przeświadczenie, że obszary Natura 2000 to rodzaj rezerwatu (pytanie 3), czy przekonanie, że powinno być nas coraz więcej (pytanie 11). Większość ankietowanych nie identyfikuje przeludnienia jako głównej przyczyny pogarszania stanu przyrody lub reprezentuje pogląd o potrzebie wzrostu populacji ludzkiej mimo zagrożeń (np. z uwagi na potrzebę zapewnienia emerytur następnym pokoleniom). Podobnie np. Zyśk i Karczewski (2010) wskazują że aż 45% ankietowanych uważa, że zmiany klimatu to „propaganda różnych grup interesów”.

Przyrodnicy, próbując forsować słuszne w swoim mniemaniu i oparte na rzetelnych podstawach naukowych rozwiązania z zakresu ochrony przyrody, powinni pamiętać, że nie wszyscy współobywatele dysponują wiedzą wystarczającą do formułowania opartych na racjonalnych przesłankach opinii w tym zakresie, a także, z różnych względów, mogą nie podzielać ich poglądów (por. Jermaczek 2009, 2010).

Poziom wiedzy Polek i Polaków o przyrodzie i znajomość problemów jej ochrony wskazuje, że nie należy bezwzględnie oczekiwać podejmowania przez nich (czy ich demokratycznie wybieranych reprezentantów) racjonalnych decyzji dotyczących ochrony przyrody. Wybory postaw odzwierciedlających stosunek do przyrody i jej ochrony, a w konsekwencji decyzji w tym zakresie, bardziej opierają się na emocjach i stereotypach, niż na wiedzy i przesłankach racjonalnych. Podejmowanie decyzji i wybór postawy to procesy złożone, psychologia społeczna sugeruje, że nikt, niezależnie od wiedzy, nie podejmuje wyborów dołącznie „racjonalnych” (por. Trocha 2018). Opinia społeczna pozostaje pod wpływem nacisków i manipulacji grup, których interes może być przez działania ochronne zagrożony. Zyśk i Karczewski (2010) wykazali, że oddziaływania te mogą być skuteczne, aż 50% badanych przez nich osób twierdziło, że działalność ekologicznych organizacji pozarządowych hamuje rozwój kraju.

Nie ma podstaw żeby przypuszczać, że stan ten ulegnie zmianie i w dyskursie o ochronie przyrody znaczącą rolę zaczyną odgrywać argumenty racjonalne. W tym kontekście, aby skutecznie promować swoje idee trzeba badać nastroje społeczne, edukować, ale także oddziaływać na emocje. Wiedzą o tym doskonale politycy, rzadko wiedzą i/lub wykorzystują to przyrodnicy.

Podstawą skuteczności w ochronie przyrody jest coraz częściej umiejętność przebijania się ze swoim przesłaniem do świadomości szerokich rzesz społeczeństwa. Jest to szczególnie trudne z typowych dla większości przyrodników pozycji biocentrycznych, stawiających na równi potrzeby i prawa do korzystania ze środowiska człowieka i innych organizmów, nie akceptowalnych dla znacznej części społeczeństwa (Ganowicz-Bączyk 2009). Istotnym elementem utrudniającym, a często uniemożliwiającym zaistnienie w świadomości społecznej idei ochrony przyrody jest także trwałość wzorców kulturowych z przeszłości, ukształtowanych w innych kontekstach historycznych, jednak ciągle dominujących w dyskursie społecznym. Rancew-Sikora (2002a, b) analizując szerzej zjawisko konfliktu w polskim dyskursie ekologicznym, wskazuje na zależność narracji dominujących w przekazach różnych wspólnot od kontekstu historycznego, w jakim powstawały i odzwierciedleniu w nich wzorców kulturowych odpowiednich epok – feudalizmu (myślistwo), oświecenia (nauka), industrialnego kapitalizmu (leśnictwo) i ponowoczesności (ruchy proekologiczne). Odrębność wzorców kulturowych prowadzi do wzrostu zaangażowania emocjonalnego, co z kolei blokuje otwartość poznawczą i wpływa na utrwalanie stereotypów.

We współczesnych społeczeństwach coraz istotniejszą rolę odgrywają populiści, sprawnie zarządzający elektoratem za pomocą manipulacji i gier rozpalających emocje. Wpisanie się w te gry i uczestnictwo w nich jest być może dla większości osób zajmujących się dotychczas ochroną przyrody nie do przyjęcia, jednak w obecnych warunkach

kach wydaje się stanowić jedyną szansę na sukces. Podejście to nie wyklucza natomiast, a wręcz wymusza, konieczność posiadania rzetelnej wiedzy o zasadach funkcjonowa-

nia społeczeństw i współczesnych trendach ich rozwoju oraz stanie świadomości ekologicznej współobywateli.

LITERATURA

- BALCERZAK J., KISZKURNO S., LANGOWSKI A., MICHALAK R., ZAJĄCZKOWSKA-PAJKA A. 2015. Planowanie ochrony na obszarach Natura 2000. Kodeks dobrych praktyk. Generalna Dyrekcja Ochrony Środowiska. Dostęp 07.01.2019. [http://projekty.gdos.gov.pl/files/artykuly/39911/Kodeks_Dobrych_Praktyk_w_PZO_aktualizacja_2017-05_icon.pdf].
- BERNACKA A., JERMACEK A., KIERUS M., RUSZLEWICZ A. 2004. Uspołecznienie planowania ochrony przyrody na obszarach Natura 2000. Przewodnik powarstwowy. Wyd. Klubu Przyrodników, Świebodzin.
- BLICHARSKA M., ORLIKOWSKA M., ROBERGE J-M., GRODZIŃSKA-JURCZAK M. 2016. Contribution of social science to large scale biodiversity conservation: a review of research about the Natura 2000 network". *Biol. Conserv.* 199: 110-122
- BOŁTROMIUK A., BURGER T. 2008. Polacy w zwierciadle ekologicznym. Raport z badań nad świadomością ekologiczną Polaków w 2008 r. Instytut na rzecz Ekorozwoju. Dostęp 07.01.2019. [<http://www.ine-isd.org.pl/lang/pl/page/raporty/id/40/>].
- BOŁTROMIUK A. 2009. Świadomość ekologiczna Polaków – zrównoważony rozwój. Raport z badań 2009. Instytut na rzecz Ekorozwoju. Dostęp 07.01.2019. [<http://www.ineisd.org.pl/lang/pl/page/raporty/id/40/>].
- CBOS. 2006. Postawy wobec środowiska naturalnego. Komunikat z badań nr 113/2006. Warszawa.
- CBOS. 2008. Czy Polacy dbają o środowisko naturalne? Komunikat z badań nr 111/2008. Warszawa.
- CBOS. 2011. Zachowania proekologiczne Polaków. Komunikat z badań nr 23/2011. Warszawa.
- CBOS. 2015. Zainteresowanie polityką i poglądy polityczne w latach 1989-2015. Deklaracje ludzi młodych na tle ogółu badanych. Komunikat z badań nr 135/2015. Warszawa.
- CENT J., GRODZIŃSKA-JURCZAK M., PIETRZYK-KASZYŃSKA A. 2014. The emerging multilevel environmental governance in Poland - local stakeholders involvement in the designation of Natura 2000 sites. *J. Nat. Conserv.* 22: 93-102.
- DUBEL A., CENT J., DUBEL K., GRODZIŃSKA-JURCZAK M., GUTOWSKA J., KOZIEŁ M., NIE-SZPOREK K., PIETRZYK-KASZYŃSKA A. 2016. Wspólne zarządzanie przyrodą. Partycypacyjne mapowanie terenów chronionych na obszarze Natura 2000 Dolinki Jurajskie PLH120005. Stowarzyszenie Centrum Rozwiązań Systemowych, Kraków.
- GANOWICZ-BĄCZYK A. 2009. Spór o etykę środowiskową. Wyd. WAM, Kraków.
- GALLUP ORGANIZATION. 2007. Attitudes of Europeans towards the issue of biodiversity. Flash Eurobarometer 219. The Gallup Organization, Directorate-General Environment. Dostęp 07.01.2019. [http://ec.europa.eu/environment/archives/barometer/pdf/flash_eurobarometer_2007_biodiversity_report.pdf].
- GLIŃSKI P. 1998. Świadomość ekologiczna społeczeństwa polskiego. *Kult. i Społ.* 3: 181-196.
- GLIŃSKI P. 2001. Konflikt o puszcze. Raport z badań nad konfliktem społecznym z poszerzeniem BPN. *Pogranicze: Studia Społ.* 10: 47-114.
- GRODZIŃSKA-JURCZAK M., CENT J. 2010. Expansion of Nature Conservation Areas: Problems with Natura 2000 Implementation in Poland? *Environ. Manag.* 47: 11-27.
- GUS. 2017. Rocznik statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej, GUS. Warszawa.
- IDDLE E., BINES T. 2004. Planowanie ochrony obszarów cennych przyrodniczo. Wyd. Klubu Przyrodników, Świebodzin.
- IMAS INTERNATIONAL. 2015. Co Polacy sądzą o drzewach w ich otoczeniu. Raport. IMAS International Sp. z o.o. Instytut Badania Rynku i Opinii Społecznej. Dostęp 13.12.2018. [http://imas.pl/wp-content/uploads/2017/01/Polacy_o_drzewach-raport_IMAS_V_2015.pdf].
- JERMACEK A. 2009. Ochrona przyrody – między utopią a pragmatyzmem. *Przegl. Przyr.* 20, 3-4: 3-11.

- JERMACZEK A. 2010. Dlaczego bierna ochrona przyrody nie jest w modzie? *Przegl. Przyr.* 21, 2: 3-9.
- JERMACZEK A. 2013. Ochrona przyrody - czy to możliwe? O naturze, kulturze, utopii i kompromisach. Wyd. Klubu Przyrodników, Świebodzin.
- JERMACZEK-SITAK M. 2014. Po co nam dzikość? *Przegl. Przyr.* 25, 4: 36-41.
- KAŁUGA I. 2002. Bocian biały – gatunek charyzmatyczny w ochronie przyrody. *Przegl. Przyr.* 13, 4: 159-162.
- KAMAL S., GRODZIŃSKA-JURCZAK M., BROWN G. 2014. Conservation on Private Land: A review of global strategies with a proposed classification system *J. Environ. Plann. Manag.* 58: 576-597.
- KAMAL S., GRODZIŃSKA-JURCZAK M., PIETRZYK-KASZYŃSKA A. 2015. Challenges and Opportunities in Biodiversity Conservation on Private Land: an Institutional Perspective from Central Europe and North America. *Biodiversity and Conservation* 24: 1271-1292.
- KANTAR PUBLIC. 2018. Czy Puszcza Białowieska powinna być parkiem narodowym? Raport Kantar Public dla Greenpeace Polska. Dostęp 29.12.2018. [<http://www.greenpeace.org/poland/pl/wydarzenia/polska/Polacy-chca-parku-narodowego-w-calej-Puszczy-Bialowieskiej--najnowsze-badania-opinii-publicznej/>].
- KAREIVA P., MARVIER M. 2012. What Is Conservation Science? *Bio-Science* 62, 11: 962-969.
- KISTOWSKI M. 2002. Ochrona przyrody w Polskich strategiach rozwoju regionalnego i lokalnego – między chęciami a przymusem. *Przegl. Przyr.* 13, 4: 3-25.
- ŁOBODA J., BŁASIAK A., WIERZBICA A. 2017. Postawy i przekonania społeczeństwa wobec bobra europejskiego (*Castor fiber* L.) na terenie LKP Puszcza Notecka oraz LKP Puszcza Białowieska. *Stud. i Mat. CEPL w Rogowie* 19, 51-2: 186-194.
- MILLER T.R., MINTEER B.A., MALAN L.C. 2011. The new conservation debate: The view from practical ethics. *Biol. Conserv.* 144: 948-957.
- NIEDZIAŁKOWSKI K., KOMAR E., PIETRZYK-KASZYŃSKA A., OLSZAŃSKA A., GRODZIŃSKA-JURCZAK M. 2018. Discourses on Public Participation in Protected Areas Governance: Application of Q Methodology in Poland. *Ecol. Econ.* 145: 401-409.
- NIEDZIAŁKOWSKI K. 2016. Dlaczego leśnicy nie chcą rozszerzenia Białowieskiego Parku Narodowego? Motywacja pracowników Państwowego Gospodarstwa Leśnego Lasy Państwowe w perspektywie aktorów społecznych zaangażowanych w dyskusję wokół Puszczy Białowieskiej. *Leśne Prace Badawcze* 77-4: 358-370.
- NOWAK S., MYSŁAJEK R. 2002. Upредить konflikty – kompleksowy program ochrony wilka *Canis lupus* w Karpatach Zachodnich. *Przegl. Przyr.* 13, 4: 169-180.
- PAWLACZYK P. 1995. Środowisko społeczne obiektów chronionych: kilka refleksji przyrodnika. *Przegl. Przyr.* 6, 1: 27-38.
- PIETRZYK-KASZYŃSKA A., RECHCIŃSKI M., OLSZAŃSKA A., MAĆZKA K., MATCZAK P., NIEDZIAŁKOWSKI K., CENT J., PEEK B., GRODZIŃSKA-JURCZAK M. 2016. Usługi ekosystemów na obszarach cennych przyrodniczo z perspektywy różnych grup interesariuszy. IOP PAN, Kraków.
- POTOCKI J. 2002. Ochrona przyrody w oczach nie przyrodników. *Przegl. Przyr.* 25, 4: 27-36.
- PULIN A.S. 2005. Biologiczne uwarunkowania ochrony przyrody. Wyd. PWN, Warszawa.
- RANCEW-SIKORA D. 2002a. Socjologiczna analiza konfliktu w polskim dyskursie ekologicznym. *Przegl. Przyr.* 13: 4: 37-49.
- RANCEW-SIKORA D. 2002b. Konflikt w polskim dyskursie ekologicznym: pole analizy konwersacyjnej. *Studia Socjol.* 167, 4: 67-84.
- SADOWSKI A. 2001. Społeczno-kulturowe następstwa poszerzenia Białowieskiego Parku Narodowego. *Pogranicze. Studia Społ.* 10: 7-46.
- SOULÉ M.E. 1985. What is conservation biology? *BioScience* 35: 727-734.
- SZWAGRZYK J. 2016. Puszcza Białowieska; czym była, czym jest, czym ma być w przyszłości? *Leśne Prace Badawcze* 77, 4: 291-295.
- TROCHA D. 2018. Czy idea ekologiczna może być atrakcyjna dla nieekologów? Co podpowiada nam psychologia? Od dysonansu i zaangażowania, przez sytuację i język, do wpływu. *Przegl. Przyr.* 29, 4: 3-27.
- WESOŁOWSKI T., KUJAWA A., BOBIEC A., BOHDAN A., BUCHHOLZ L., CHYLARECKI P., ENGEL J., FALKOWSKI M., GUTOWSKI J.M., JAROSZEWICZ B., NOWAK S., ORCZEWSKA A., MYSŁAJEK R.W., WALANKIEWICZ W. 2016. Spór o przyszłość Puszczy Białowieskiej: mity i fakty. Głos w dyskusji. www.forestbiology.org. Article 1: 1-12.

- WITKOWSKI Z. 2017. Spór o Puszcę Białowieską w świetle sporu o ochronę przyrody na świecie. *Leśne Prace Badawcze* 78, 4: 347-356.
- ZYŚK J., KARCZEWSKI J. 2010. Raport z badania wiedzy i postaw Polaków wobec przyrody oraz idei jej ochrony, Polska i Polacy z lotu Ptaka. CBMTest. Dostęp 07.01.2019. [<http://jestemnaptak.pl/artykul/polska-i-polacy-z-lotu-ptaka>].

Summary

The paper discusses the results of a survey conducted in 2018, the aim of which was to learn about the state of Poles' knowledge of nature, attitude to nature and their views on selected problems of nature conservation. The respondents came from all over Poland, the questionnaire consisted of 31 questions, 11 of which were survey questions for identifying the respondent (Fig. 1). Out of 500 surveys, 162 were rejected, where the respondents were "naturalists" or their friends. 338 other surveys were used for direct analysis. The group was representative for the Polish population in terms of gender structure, age, place of residence, education, political views and earnings.

The results of the survey indicate that the majority of Poles are at least once a month in one of the dominant types of ecosystems (forest, meadow, field, park) and a significant part of the population has come into contact with rare species. A positive phenomenon is also a significant number of visits in national parks.

However, the knowledge of the basics of nature conservation and its contemporary problems is unsatisfactory. As many as 29.9% of the respondents have never heard about the Natura 2000 network, 50.3% are convinced that it is a kind of nature reserve, only 24.4% can correctly give the name of any reserve, only 29.2% know what type of ecosystem is dominant in the Rospuda river Valley. Only, the problems of nature conservation, which are able to exist longer in the mainstream media, have a real chance to break into the public awareness, eg. the dispute over the enlargement of the Białowieża National Park - over 80% of respondents in the review expressed their opinion on this subject, and 72.5% spoke behind the Park's enlargement. At the same time, as much as 82.5% have no opinion on the plans of the Vistula cascading being promoted by the government. Declared attitudes are probably based on emotions and with no rational grounds.

The phenomenon of consent to the abandonment of nature protection in a situation when it may collide with the economic interest important in the assessment of the examined person, seems worrying. The majority (51.5%) of the respondents would agree to limit the number of storks in such a situation, although it is a protected species, charismatic and until recently widely regarded as a symbol of Polish nature. At the same time, 66.2% are in favor of limiting bird hunting.

The views and expression of support for the development of a network of protected areas, including national parks and their effective protection, have been relatively strong. Over $\frac{3}{4}$ of respondents believe that wild areas should be created in Poland, which people would not have access to. Half of the respondents declare that national parks should occupy over 5% of the country's territory in Poland (five times more than today!). Over $\frac{3}{4}$ of respondents declare that if tourism threatens the nature of the national park, it should be limited. More than half of the respondents are against shooting at wild boars in national parks, even in ASF threat situations.

At the same time, attention is drawn to the persistence in social awareness of some stereotypes - a common belief in the need to regulate and maintain rivers, the belief that Natura 2000 sites are a kind of reserve or conviction 78.4% of respondents that there should be even more of us - humans.

Naturalists, trying to force solutions of nature conservation, should remember that not all fellow citizens have enough knowledge to make rational decisions in this respect, and for various reasons may not share their views. There is no reason to suppose that this state will change and rational arguments will play a significant role in the discourse on the protection of nature. The basis for effectiveness is nowadays more and more the ability to break through with the message to the consciousness of the broad masses of society. However, this is particularly difficult for biocentric approach typical of most naturalists. In modern societies populists play an increasingly important role, efficiently managing the electorate through manipulation and playing on emotions. Signing in to these games seems to be the

only way to give naturalists a chance for success. This approach does not exclude, or even compels, the need to have reliable knowledge about the rules of functioning of societies and contemporary trends of their development and the state of ecological awareness of fellow citizens.

Adres autora:

Andrzej Jermaczek
Klub Przyrodników
ul. 1 Maja 22
66-200 Świebodzin
e-mail: andjerma@wp.pl